

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ।

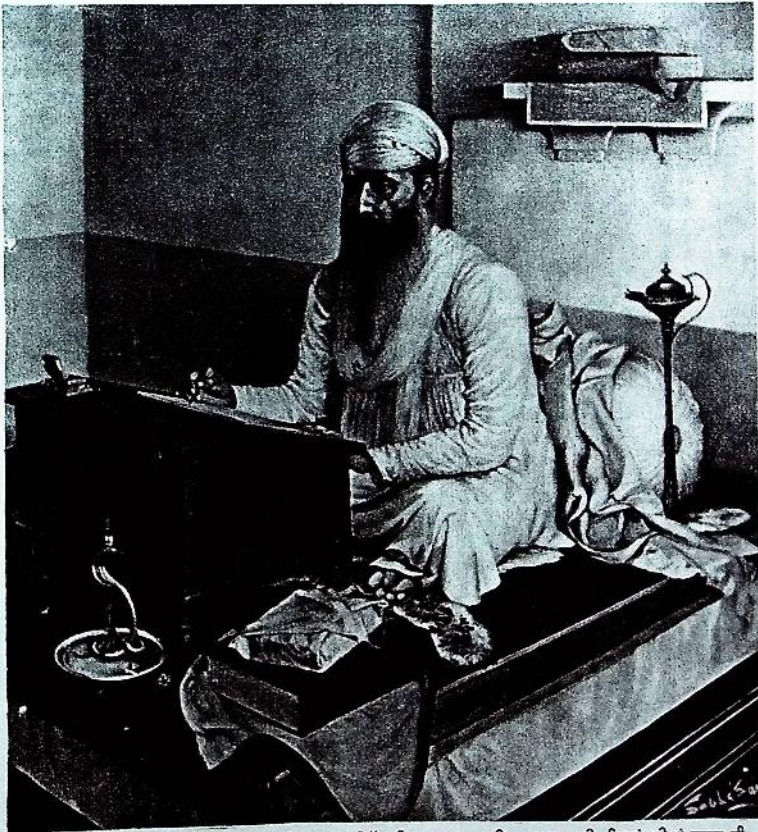
ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਦੇਸ਼

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ , ਰਾਮਗੜੀਆ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਸਿਕ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ।)

GURMAT SANDESH

(Monthly News Letter of Ramgarhia Association , Woolwich)

May.2003

ਅੰਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ, ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਅੰਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

Bhai Gurdas, the scribe of the Holy Adi Granth, whose writings (Vars) have been
described as the Key to the Holy Granth.

ਮਈ ੨੪ : ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ੧੭੧੦ ਈ: ਵਿੱਚ ਸਰਹੰਦ ਫਤਿਹ ਕੀਤੀ।

ਮਈ ੨੫ : (ੳ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪੰਜਵੀ ਸੰਮਤ ੧੬੬੩ ਬਿ: (ਸੰਨ ੧੬੦੬) ਵਿੱਚ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥ (ਜਹਾਜ਼) ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ ਵਿੱਚ ਸੰਤੋਖਸਰ, ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਮਤ ੧੬੪੭ ਵਿੱਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਤਰਨਤਾਰਨ, ਸੰਮਤ ੧੬੫੧ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਬਿ: ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।

(ਅ) ਬੇਦੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਨ ੧੯੨੪ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ।

ਮਈ ੨੭ : ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਵਸ।

ਮਈ ੩੦ : ਰਾਜਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ (੧੮੧੩ ਈ:)

May 24: Baba Banda Singh Bahadur conquered Sirhind (1710 A.D.)

May 25: Bedi Kartar Singh appeared before Akal Takht to receive punishment.

May 27 : Parkash Utsav of Guru Amar Dass ji at village Baserke (Amritsar)

May 30 : Raja Karam Singh of Patiala ascended the throne of Patiala State in 1813 A.D.

ਖਿਮਾਂ ਜਾਚਨਾ

ਅਸੀਂ ਖਿਮਾਂ ਦੇ ਜਾਚਿਕ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਅੰਕ ਪਾਠਕਾਂ ਪਾਸ ਕਾਫੀ ਲੇਟ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਦਾਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸੋਗਮਈ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਾਪਰਣਾ ਹੈ। - ਐਡੀਟਰ।

Our Apologies !

We regret that this May issue of Gurmat Sandesh is reaching you after considerable delay. The main reason for this delay is a bereavement which occurred in the family lately. - Editor.

This News Letter is compiled, edited & printed by Pritam Singh Matharu for and on behalf of Sikh Gurdwara, Ramgarhia Association, Woolwich, London S.E.18 6EJ.

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

(ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨੀ)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਤਿਕਾਰੇ, ਵਿਦਵਾਨ, ਸਿਰੋਮਣੀ ਕਵੀ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ 1608 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1551 ਈ) ਵਿਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਪਿਤਾ ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀਵਣੀ ਜੀ ਭੱਲਾ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਖੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮਾ ਸਨ।

ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉਠ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲਪੁਰ ਵਿਚ ਬਾਉਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਚੱਬਾ, ਜੰਮੂ ਆਦਿ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮਹਿਕਮ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਖੀ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਮੁੜ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਉਹ ਆਗਰੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਰਾਜਪੁਤਾਨੇ, ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ, ਬਿਹਾਰ, ਲਖਨਊ ਆਦਿ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦਾਨੇ-ਪ੍ਰਾਨੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕੰਮ ਕਰਨੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਅਕਬਰ ਵੱਲੋਂ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਬ ਧਰਮ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਬਣ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਆਗਰੇ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪਰਤ ਆਏ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦਸਵੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅਕਬਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬੀੜ ਲੈ ਕੇ, ਅਕਬਰ ਪਾਸ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਹੇਠ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਤਪਨ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਕਿਆਂ ਦੀ ਨਿਵਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਉਪਰੰਤ ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਬੰਦੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਨਾਨਕ ਮੱਤ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਆਦਿ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਸਮੇਂ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਮਹਿਰਬਾਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਵੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਉਪਰੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਰੱਖੇ ਪਾਠ ਦਾ ਡੋਗ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਜਹੀ ਹਉਮੈ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਯੋਗ ਵਿਦੀ ਦੁਆਰਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸਦੀ ਨਿਵਿੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।

ਅਖੀਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸੁਦੀ ੮, ਸੰਮਤ ੧੬੯੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ਅਰਥਾਤ ੧੭ ਅਗਸਤ, ੧੬੩੭ ਈ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਸਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਮਹਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦੀਵੀ ਹੈ। ਸੋਹਣੀ ਸਰੀਰਕ ਦੱਖ, ਜੀਵਨੀ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਸ਼ੁਧ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਤ, ਬਹੁਪੱਖੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ, ਤੀਖਣ ਯਾਦ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ, ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੇ ਨਿਖੜਵੇਂ ਤੱਤ ਹਨ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ - ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਲੋਕ, ਕਬਿਤ-ਸਵੱਯੋ ਤੇ ਵਾਰ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਛੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਪੀਂਡਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਸੰਨ 1940 ਈ ਤੱਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਲਿਖੇ 556 ਕਬਿਤ-ਸਵੱਯੋ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸ਼ੁਧ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ 119 ਕਬਿੱਤ ਹੋਰ ਲੱਭੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਬਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ - ਦੂਸਰਾ ਸਕੰਦ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1940 ਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਕੁੱਲ 675 ਕਬਿਤ-ਸਵੱਯੋ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਕੀਤੇ ਯਾਤ੍ਰਾ ਸਮੇਂ ਲਿੱਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਹੈ। ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਬਿਤ-ਸਵੱਯੋ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਚਾਲਵੀ ਤੇ ਇਕਤਾਲਵੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕ੍ਰਿਤਿਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਨਿਵਿੜੀ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਲਵੀ ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਹੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਪਰ ਇਕਤਾਲਵੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਚਾਲੀ ਵਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਚਿੰਤਨ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਨਿਖਰਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਸੂਖਮ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਜਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪਿਰਤ ਦਾ ਮੁੱਢ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਹੀ ਬੰਨਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਵੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜੋ ਸਰੂਪ ਪਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕਾਫੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਾਰਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਰੋਤਾਂ, ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ, ਵਧੇਰੇ ਦਰੁਸਤ ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਪਰਿਚਯ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੱਕ ਚਾਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੰਕੇਤਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਗਿਆਰਵੀਂ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਨਾਮਾਵਲੀ ਦਾ ਨਘ੍ਰ-ਕੋਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਰਾਜਸੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਬੀਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੀਜਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਉਦਗਮ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੋਤ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵੇਚਨ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਚਿੱਤ੍ਰ ਪਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਤੇ ਰਾਜ-ਸਤਾ ਦੇ ਬਲਬੋਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਤੇ ਜੁਲਮ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ, ਵਰਨਾ ਦੀ ਈਰਖਾ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਤ-ਮਤਾੜਾਂ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸਵਾਰਥ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਥਾਢਾ ਦਾ ਪਤੌਨ ਆਦਿ ਦਾ ਬੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬੋਧ ਦਾ ਪਰਿਚਯ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਲੋਕ ਦਾ ਮੂਲ ਸੰਬੰਧ ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੂਲ-ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਪੱਟੀ, ਕਲਮ, ਲਿਖਾਰੀ, ਖੇਤ, ਰਖਵਾਲ, ਪਰਮ ਜੋਤ, ਤਲਾ, ਰਤਨ, ਖਸਮ, ਸਮਰਾਟ, ਮਹਾਂਸਾਗਰ, ਆਦਿ ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਲਈ ਸਾਗਰ, ਮਾਨ-ਸਰੋਵਰ, ਤੀਰਥ, ਦਰਿਆ, ਬੋਹਿਥਾ, ਮਲਚ, ਚੰਦਨ, ਬ੍ਰਿਛ, ਪਾਰਿਜਾਤ, ਹੀਸ, ਚਿੰਤਾਮਣੀ, ਪਾਰਸ, ਕੱਛੂ, ਕੁੰਜ, ਸੂਰਜ, ਵੈਦ, ਸਾਹ, ਸੁਲਤਾਨ, ਸਮਰਾਟ, ਪਹਿਰੇਦਾਰ, ਲਾੜਾ ਆਦਿ ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰ-ਏਕਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਧੀਨ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ, ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਣ, ਬ੍ਰਿਛ ਤੋਂ ਫਲ ਤੇ ਫਲ ਤੋਂ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਉਤਪਨ ਤਰੰਗ, ਹੀਰੇ ਤੋਂ ਹੀਰਾ ਬੇਧਣਾ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਲਣਾ, ਟਕਸਾਲ ਤੇ ਸਿੱਕਾ ਘੜਣਾ, ਸੂਤ ਤੋਂ ਕਪੜਾ ਬੁਨਣਾ, ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਦਹੀਂ ਆਦਿ ਬਣਨਾ, ਕਮਾਦ ਤੇ ਮਿਸਰੀ ਖੰਡ ਆਦਿ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਚੂਨੇ ਦਾ ਮਿਲ ਕੇ ਰੰਗ ਲਿਆਉਣਾ, ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਨਾਦ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਉਪਜਣ ਵਰਗੇ ਬਿੰਬਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਬਿਖਮਤਾ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਅਨੁਣੀ ਸਿੱਲ, ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ, ਵਾਲ, ਭੀੜੀ ਗਲੀ, ਕੋਲ੍ਹ, ਚੰਦਨ, ਕੀੜੀ, ਜੁਲਾਹਿਆ, ਸੂਈ, ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਆਦਿ ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਸਾਗਰ, ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ, ਚੰਦਨ, ਬਾਗ, ਆਕਾਸ਼, ਸੱਚਖੰਡ, ਨਗਰ ਤੇ ਹੱਟ ਦਾ ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਲੈਲਾ ਮਾਨਗੂੰ, ਸੋਹਨਿ ਬੀਜ, ਸੱਸੀ ਪੁਨੂੰ, ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਵਾਲ, ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ, ਜਲ ਤੇ ਮੱਛੀ, ਦੀਪਕ ਤੇ ਪਤੰਗ, ਮ੍ਰਿਗ ਤੇ ਨਾਦ, ਕੰਦਿਲ ਤੇ ਅੰਬ, ਮੋਰ ਬੀਬੀਥਾ ਤੇ ਬਦੌਲ, ਭੰਵਰਾ ਤੇ ਫੁੱਲ, ਚਕਵੀ ਤੇ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਤੇ ਚਕੋਰ, ਹੀਸ ਤੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਮਾਂ-ਪੁੱਤਰ, ਆਦਿ ਬਿੰਬਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਹੀਸ, ਚੰਦਨ, ਬੋਹਿਥਾ, ਪਾਰਸ, ਕੰਵਲ, ਸੂਰਜ, ਭੰਵਰ, ਬ੍ਰਿਛ, ਸੁਰਗਣ, ਲਾੜਾ, ਨਿਆਣਾ, ਮਹਿਮਾਨ, ਰਤਨ, ਦੀਪਕ, ਖੇਤ, ਪਿੰਡ, ਰਾਹੀ, ਮੱਛੀ, ਕੁੰਜ, ਆਦਿ ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਮਨਮੁਖ ਲਈ ਬੇਮੁਖ, ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ, ਦੁਸ਼ਾਜਰਾ ਮੂਰਖ, ਨਿੰਦਕ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ, ਮੀਠਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਲਈ ਬਗਲਾ, ਡੱਡੂ, ਉੱਲੂ, ਟਿੱਲ, ਸੱਪ, ਗਾਧਾ, ਅੱਕ-ਟਿੱਡਾ, ਜੋਕ, ਖੱਟਰ ਬਲਦ, ਕਾਂ, ਕੁੱਤਾ, ਸੁੱਖ ਰੁੱਖ, ਸਿੰਘਲ, ਬਾਸ, ਤਿਲ-ਬੁਝਾੜ, ਅਰਿੰਡ,ਕਨੇਰ, ਤੁੰਮੀ, ਵੇਸਵਾ, ਵਿਭਚਾਰਣ, ਬਾਂਬ ਇਸਤਰੀ, ਰੋਗੀ,ਅਪਾਹਜ ਕੱਤਛੀ, ਰਤਕ,ਪਬੰਰ,ਕੈਰਾ,ਸਿੱਖ,ਆਰਸੀ,ਚਰਖ,ਖੇਟੇ ਸਿੱਕੇ,ਕੁਰੱਤਾ ਮੀਚ, ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਆਦਿ ਬਿੰਬ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ, ਹੀਸ ਤੇ ਬਗਲਾ,ਹੀਸ ਤੇ ਕਾਂ,ਕਾਂ ਤੇ ਕੁੱਤੀ,ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ,ਬ੍ਰਿਛ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ,ਕਸਤੂਰੀ ਤੇ ਲਸਣ,ਸੋਨਾ ਤੇ ਲੋਹਾ,ਹੀਰਾ ਤੇ ਬਲੌਰ,ਗੰਗਾ ਤੇ ਨਡਾ,ਰਤਨ ਤੇ ਰਤਕ,ਕੰਚ ਤੇ ਪੰਨਾ,ਰੋਸ਼ਮ ਤੇ ਕੰਬਲ, ਸਪੁਤਰ ਤੇ ਹਰਾਮੀ ਆਦਿ ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਤਿਗੁਰ,ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦੇ ਨਿਰੂਪਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਲੋਕ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਟਿੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਬਿੰਬ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਆਡਾ ਅਲੌਕਿਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦੀਵੀ ਹੈ।

(ਪੁਸਤਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ - ਕਿਰਤ ਹਰਨੈਕ ਸਿੰਘ ਕੋਲ - ਵਿਚੋਂ ਧਨਵਦ ਸਹਿਤ)

ਹੁਕਮਨਾਮੇ

(ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜੋ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੁੱਝ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਜੋ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਹੈ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਗੀਆਂ । - ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਥਾਕੁਰ)

ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਸਰੋਤ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀ-ਪਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵਸਤਾਂ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ, ਸੋਨਾ ਜਾਂ ਧਨ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ, ਘੋੜੇ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਆਦਿ । ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਚਿੱਠੀ-ਪਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੋਢੀ * ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁੱਜਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਿੱਵ ਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਮੁਖੀਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲ (ਗੁਰਦੁਆਰੇ) ਵਿਚ ਖਾਸ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਤੇ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ।

ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਹਰ ਸਿੱਖ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੰਨਦਾ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਘਰ, ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਦੇ ਬੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ । ਲੰਗਰ ਲਈ ਰਸਦਾਂ, ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਮਾਇਆ, ਜੁਪਾਂ ਸੰਗਾਂ ਲਈ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ, ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਅਸ਼ਵਾਂ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਉਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਸਦਾ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ।

ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵੀ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਵੱਡ-ਮੁੱਲੇ ਮੂਲ-ਸੋਮੇ ਬਣ ਗਏ । ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਛੇਵੇਂ, ਨੌਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਮਿਲੇ ਹਨ । ਇਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਨਹੀਂ । ਜਿਹੜੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਨ ਸਿਰਫ ਉਹ ਹੀ ਹਨ । ਇਹ ਵੀ ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਮਿਲੇ ਹਨ ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਦੋ ਖਾਸ ਕਾਰਣ ਹਨ । ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਅਠਾਰਵੀਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮਸੀਹ ਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਈ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਸੀਹ ਕਈ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਘਟ ਗਈ, ਅਤੇ ਬਾਦ ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੀ ਹੋ ਗਈ । ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਪਾਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਉਕੇ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ । ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਣ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਸੀ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇਸ ਦੀ ਬਿਖੜੀ ਰਾਜਸੀ ਹਾਲਤ, ਜੋ ਸੰਨ ੧੭੧੦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੭੬੪ ਤੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਾ-ਜਨਕ ਰਹੀ । ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਤਲੀਆਮ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖ, ਬੱਚੇ ਬੁਢੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਉਘੇ ਉਘੇ ਖਾਨਦਾਨ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜੋ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਸਨ, ਉਹ ਕੀ ਬਚਨੇ ਸਨ? ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਝੱਖੜ ਨਹੀਂ ਸਨ ਝੁੱਲੇ ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਕੁੱਝ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਬਚ ਗਏ । ਪਰ ਉਥੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਸਾਲਾ, ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਛਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪਟੇ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਨਸ਼ੀ-ਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਵਸਤਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਸੰਨ ੧੯੨੯ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸਾਲਿਆਂ, ਰਣਜੀਤ-ਨਗਾਰਾ ਅਤੇ ਫੁਲਵਾਰੀ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨੋਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ । ਸੰਨ ੧੯੩੩ ਵਿਚ ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਖਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਬੰਗਲਾ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਬ੍ਰ.ਪੀ.ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੀ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਫੋਟੋਗਰਾਫ ਮਿਲ ਗਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੩੪ ਦੇ ਅਸਲ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪਟਨਾ ਵਿਚ ਹਨ । ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਗਏ । ਸੰਨ ੧੯੪੫ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਈ ਗਈ । ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ । ਅਗਸਤ-ਸਤੰਬਰ ੧੯੪੭ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਲਿਖਤੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚੇਰੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਯੂ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਕਈ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਫੋਟੋਗਰਾਫ ਲਿਆਏ। ਡਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨੌਸਹਿਰਾ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਬਾਬੂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਫਫੜੇ-ਭਾਈਕੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਭਾਈ ਰੂਪਕੇ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਸੰਨ ੧੯੪੯ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੋਟੋਗਰਾਫ ਡਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ।

ਡਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੁਲ ੯੯ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੩੪ ਹੈ। ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ੨੨ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਨੀਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਜਾਂ ਜਿਥੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਬਾਉ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ - ੧੯ਗੁਰੂ ਸਤਿ, ੧੯ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਾਂ ੧੯ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਓ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਸੀਸ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਨਾ, ਜਨਮ ਸੰਵਰਗ, ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਖਾਤਰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹਦਾਇਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ, ਉਹ ਮਸੰਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪ ਸਿਧੀ ਲਿਆਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੁੰਡੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਭੇਜੇ।

ਫੁੱਟਨੋਟ: * ਮੋਵਡ: ਆਈਨ ਅਕਬਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੋਵਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਲੋਕ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਡਾਕ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ ਰੱਖੇ, ਜੋ ਮੋਵਡੇ ਸੱਦੀਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਚਨਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤੌਜ ਸਨ। ਜੂਬਾਨੀ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈਜਾਣ ਅਤੇ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਵਡਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

(੨) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਅਰਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਤਵਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਮਚਾਰੀ।

(ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ ੯੯੪)

ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੋਗੂ

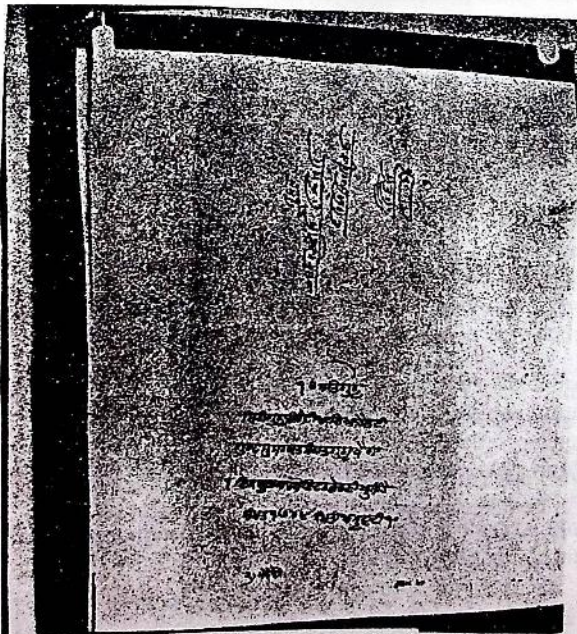
[ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦, ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਬਿ., ੨੫ ਦਸੰਬਰ, ੧੬੯੨ ਈ.]

"...ਇਕ ਬੁਲਗਾਰ ਬੰਦਿਦਾਰ ਭੇਜਣੀ..."

[ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦]

ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦, ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਬਿ.

੨੫ ਦਸੰਬਰ ੧੬੯੨ ਈ.

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਬ ਪਟਣਾ ਵਿਚ]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ]
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੋਗਤ
ਗੁਰੂ ਰਖੇਗਾ ਬੰਦਿਦਾਰ ਭੇਜਣੀ
ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ

[ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ]

੧੯ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਭਾਈ
ਗੁਰਦਾਸ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਰਖੇਗਾ
੧ ਇਕ ਬੁਲਗਾਰ ਬੰਦਿਦਾਰ ਭੇਜਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ
ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਮਿਤੀ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦

੨) ਮੋਵਡੇ ਨੋ

GURU ARJAN DEV JI

(1581 - 1606 A.D.)

His Unique Personality

Guru Arjan , the Fifth Guru , is the central most figure of the Sikh Theocracy and by virtue of his unique personality , he is the most brilliant star in the galaxy of seers, saints and sages.. Guru Arjan was born poet and composer of music. He was a saint and scholar of rare piety and literary attainments. His compositions bespeak the great depth of his mind and sublimity of his thought, full of Divine Love and human sympathy. But above all we find in him a paramount Saviour, carrying the Torch of Divine Light which sets the dead soul awake.

Guru Arjan Dev's hands were always full with matters spiritual which aimed at dispelling the forces of darkness, and ushering in Light into this Land of Five Rivers. Many-fold as were his activities in his busy life of about 40 years, yet there were three outstanding works connected with him, any one of which, by itself, would be sufficient to make his name immortal. They were: the compilation of the Holy Granth, the construction of the Golden Temple and above all his own sacrifice in up-holding Truth and righteousness.

Compilation of Holy Granth was an Himalayan task which Guru Arjan Dev took on his shoulders and he carried it through, as he alone could. Generations of seekers of Truth and devotees would continue to pay their homage to this accomplishment of the Guru. Holy Granth is by no means a Sikh Bible alone, but it is the universal Bible of Man. Granth Sahib is a single great scripture in which there is a remarkable unity of outlook, sincerity of purpose and beauty of poetry and realism of vision. It has really one theme -- man's search for God, his longing and yearning after God, his intense love for Him, and to feel His presence and live mentally and spiritually healthy life on earth. ***Guru Grantha is but One Song , One Idea and One Life.*** Guru Arjan Dev ji's personal contribution to Granth Sahib is far the greatest of all the Bhagatas combined together. There are 2218 hymns contributed by Guru Arjan himself. The hymns are set to music. There is a wide range of mystical emotions, intimate expressions of the personal realizations of God and rapturous hymns of divine love.

The Fifth Guru , expresses the same deep sentiments in his poetry as Guru Nanak Dev ji. His verses abound with beautiful phrases and has an enchanting melody, produced by the use of alliteration & repetition of words. How beautifully worded hymns crave for union with God:

*" O blissful night , long be thy hours,
O wretched sleep , be brief,
I have a tryst with the Lord I love,
I long to touch the Lotus Feet of the Lord. "*

*(Guru Arjan: Rag Bhagiri)
(translated)*

One who reads this Holy Granth is undoubtedly stirred to the depth by the spirit which pervades the whole poetry. Each verse sparkles with divine refulgence, each line tingles us with rare joy. There is no human chord that is not struck, there is no depth that is not stirred. It imparts the Spark of Life that kindles the " Extinguished - Ones" and makes whole the "Broken-Ones".

Guru Granth Sahib is not a book of cold wrangling philosophy, but it is pulsating with the warm blood of the heart. Sweet humility has taken the place of inflated egoism.

Each psalm of the Guru, is a beautiful piece which can well be termed the Gems of Spirit. The following psalm depicts the state of mind, when Truth dawns on man:

*"The shell of the egg of illusion has burst
My mind is illumined;
The Guru has broken the fetters
The captive soul is freed.*

*My enemies- the senses that assailed me,,
Are under my control since I found the Saint's company
The Lord in His mercy has now removed
All the temptations that once stood in my way.*

*No more cycles of life and death,
No more fretting and fuming
the steaming cauldron of desires has cooled down
No sooner the Guru showered the blessings of NAM on me.*

*The load of 'Karma' is taken off my breast
And I soar like a bird, free on wings,
No more restraint,
I now act without any desire for reward.*

*I have crossed the sea of life
And have reached the shore.
The Guru hath done this act of mercy
Now Truth is my Resting Ground,
Truth is the Rock on which I stand, I dwell in Truth
Truth is my Capital and Stock-in-Trade,
Saith Nanak, Yea, I have found My House within me."*

(Guru Arjan: Rag Maru)

Guru Arjan's Sukhmani (The Song of Eternal Peace) His Sukhmani is the most popular and widely chanted hymn. It is veritably the Kohinoor of the Spiritual Diamonds. It is joy infinite which is beyond the span of words; for words are volatile, but the joy which emanates from this Song of songs is eternal. Sukhmani came out of the heart of Guru Arjan as a river flows out from a snow covered mountain. It is a great healer of all the ills of the mind. ***When worries seize you, and troubles burden you and out-weigh your spirit, plunge into Sukhmani, the ever flowing River of Peace and you will be soothed and comforted.***

Due to the shortage of space we regretfully conclude with the testimony of Bhai Gurdas on Guru Arjan Dev's martyrdom, which is of great importance. - Editor. He writes:

"Profound indeed was Guru Arjan's martyrdom. As a fish swims into the depth of flowing water, so Guru Arjan lived deep into the Eternal Stream of Lord's presence. As the moth flings its body into flame sacrificing itself on it, so Guru Arjan submitted his body to the torture of fire and heat and blended his soul with the Undying Flame of God.

As a deer, cares not for the deadly arrows of the hunter but runs heedlessly towards the call of the drum, Guru Arjan cared not for the cruel hands of the murderer but marched on fearlessly to face a martyr's death, keeping all the time his mind absorbed in the Celestial Music within the soul. Even at the severest torture and at the most tragic moment of his end, he thought not of anything but the enchanting of Heaven's symphony within his mind.

As a butterfly, when trapped in the petals of the lotus flower dies in the joy of its fragrance and honey, so Guru Arjan cared not for any physical torture but kept his mind unsullied in the fragrance of the Lord's Love.... Like a rainbird, thirsting only for a drop of rain and no other water, Guru Arjan abandoned all worldly opportunities offered to him and desired but an abiding repose in the Love and Will of God. So deeply was he absorbed in the undisturbed and unbroken vision of the Lord, that his enlightened and elevated spirit conquered all sorrow and pain and his soul rested peacefully in the eternal embrace of God's love. I am a sacrifice unto Guru Arjan, the Perfect One." (Translated) (Above condensation from the book: *Glimpses of the Divine Masters* - Editor)

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਨਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਘੱਟ ਸੀ ਪਰ ਤਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਜਿਕਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ **ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ** ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਾਰਣ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਵਲੀ ਵਿਚ **ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ** ਜਾਂ **ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ** ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਛੰਦ ਅੰਕ ਸਾਰੇ ਰਲਾ ਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਜਪੁ ਤੇ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮੰਗਲਾਚਾਰਣ ਵਜੋਂ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਅਵਤਾਰ ਕਥਾ ਦੇ ਅੰਤ ੩੨ ਸਵਈਏ ਤੇ ਸਬਦ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਦਰਜ ਇਸ ਨਈਂ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਪਰਮੇਸਰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਸ ਮਾਤ੍ਰ ਕਲਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸਰ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਜਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਇਹ ਅੰਤਮ ਛੰਦ ਪ੍ਰਾਨੀ ਪਰਮਪੁਰਖ ਪਗ ਲਾਗੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਮ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲੇ ਇਸਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:-

(੧) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਨੂੰ **ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ** ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ :-

ਤਤਕਰਾ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕਾ, ਮੁਖਾਰਬੰਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

(੨) ਮਿਸਲ ਪਟਨੇ ਦੀ ਨਕਲ ਬੀੜ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਹੈ, ਉਸਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :-

ਸੂਚੀ ਪੋਥੀ ਕਾ ਤਤਕਰਾ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕਾ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦॥ ਲਿਖਯਤੇ ॥

(੩) ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜ ਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਹੈ :- ਤਤਕਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦।

(੪) ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਹੈ :- ਤਤਕਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਕਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

(੫) ਪੱਥਰ ਦੇ ਛਾਪੇ ਵਾਲੀ ੧੨੧੪ ਸਫੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੇ ਇਉਂ ਦਰਜ ਹੈ :-

ਤਤਕਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕਾ ਲਿਖਿਆ ਸੂਚੀ ਪਤ ਕਾ।

(੬) ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਥਰ ਦੇ ਛਾਪੇ ਦੀ ਬੀੜ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰੈਸ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਛਾਪੀ ੧੧੫੮ ਸਫੇ ਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਹੈ :-

ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਾ

(੭) ੧੩੮੯ ਸਫੇ ਵਾਲੀ ਟਾਈਪ ਦੀ ਬੀੜ ਜੋ ਮੁਫੀਦ ਅਮ ਪ੍ਰੈਸ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਛਾਪੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ:-

ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ।

(੮) ਐਗਲੇ ਸੇਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੈਸ ਅਨਾਰਕਲੀ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਛਾਪੀ ੧੨੮੬ ਪੰਨੇ ਦੀ ਬੀੜ ਤੇ ਇਉਂ ਹੈ:-

ਤਤਕਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਕਾ ਲਿਖਯਤੇ

(੯) ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰੈਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਛਾਪੀ ੧੨੮੧ ਪੰਨੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੇ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।

(੧੦) ਪੰਡਿਤ ਸੁਖਲਾਲ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਭਾਰਤ ਧਰਮ ਮਹਾ ਮੰਡਲ ਬਨਾਰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਉਦਮ ਨਾਲ, ਰਾਜਪੂਤ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਰਕਸ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਅੰਦਰ ੮੯੨ ਸਫੇ ਦੀ ਬੀੜ ਛਾਪੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੇ ਵੀ **ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ** ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਰਵੇ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੈ ਕਿ **ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ** ਨਾਮ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ :- **ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਪੁਸਤਕ**।

ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਵਲੀ ਬਹੁਤੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ (ਪਟਨਾ) ਖਾਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧੂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ:-

(੧) ਸੰਸਾਹਿਤ ਸੁਖਮਨਾ - ਇਸਦੀਆਂ ੨੪ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। (੨) ਵਾਰ ਮਾਲਕਉਸ ਕੀ - ਕੇਵਲ ੧੧ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਇਹ ਤੁਕ ਹੈ- **ਨਾਨਕ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਹੀਯੋ, ਹਰਿ ਜੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਆਵਹੀਯੋ**।

(੩) ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ - ਇਹ ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਕੇਵਲ ੮ ਛੰਦ ਹਨ। ਅਰੰਭ ਇਉਂ ਹੈ: **ਭਗਤ ਭਗਉਤੀ ਤਿਸਹ ਕੀ, ਜੋ ਜਨ ਧੀਰ ਧਰੇ**।

ਉਪੋਕਤ ਤਿੰਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕੁੱਝ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ, ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਕਿਰਤ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ, ਪਰ ਪਿਛੇ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਸੋ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਨਹੀਂ। ਛਾਪੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਚਨਾਵਲੀ ਦਾ ਹੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਤ ਕੁਲ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਹ ਹਨ:-

(ੳ) ਵੱਡੇ ਗ੍ਰੰਥ - ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਚਰਿਤ੍ਰਪੁਖਯਾਨ, ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮਮਾਲਾ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਤੇ ੧੧ ਹਕਾਯਤਾਂ (ਫਾਰਸੀ)

(ਅ) ਛੋਟੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਜਪੁ, ਅਕਾਲ ਉਰਤਤਿ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ, ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ, ਜਫਰਨਾਮਾ -(ਫਾਰਸੀ)

(ੲ) ਛੁਟਕਲਾ ਸਬਦ ਰਾਗਾਂ ਕੇ, ੩੨ ਸਵੈਯੇ, ਖਾਲਸਾ ਮਹਿਮਾ ਦੇ ਚਾਰ ਛੰਦ, ਸੱਦ, ਖਿਆਲ ਤੇ ਅਸਫੋਟਕ ਛੰਦ।

(ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ: ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ - ਕਿਰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਦਮ)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ

(ਭਾਗ ਪੰਜਵਾਂ - ਨਵੀਂ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵੇਖੋ Feb.2003 ਦਾ ਅੰਕ)

- (੧੯) ੧੭੪੨ - ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇਕ ਬੀੜ ਹੈ
ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਘਰ ੨੭ ਪੋਥੀ ਲਿਖਿ ਪਹੁੰਚੇ । - ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਖਾਸ ਨੀਸਾਣ ਵੀ ਹੈ ।
- (੨੦) ੧੭੪੩ - ਯਹੱਯਾ ਗੰਜ ਮਹੱਲਾ, ਗਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਲੀ ਲਖਨਊ, ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਬੀੜ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ੧੭੪੩ ਮਿਤੀ ਆਦਿ ਵਾਲੀ
ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੋ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਤੇ ਇਕ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ
ਕਲਮੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਹੈ ਸੀ ।
- (੨੧) ੧੭੪੪ - ਚਨਾਰ ਲਾਲੇ ਪਟੋਟੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੀੜ ਹੈ,
ਸੰਮਤ ੧੭੪੪ ਆਦਿ ਵਾਲੀ ਏਕਾਦਸੀ ਗਿਰੀਬ ਲਿਖਾ ਨੀਸਾਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਦਸਤਖਤ ਮਹਲਾ ੧੦ ।
- (੨੨) ੧੭੪੨ - ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੰ ੫/੮ ਹੈ ।
ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ॥ ਮਿਤੀ ਸਾਫ਼ਟੋ ੧੯ ਪੋਥੀ ਲਿਖਿ ਪਹੁੰਚੇ । - ਪਤਰੇ ੬੬੫ । ਪਤਿ ੪੨ ਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ ।
- (੨੩) ੧੭੪੩ - ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ । ਪਤਰੇ ੫੩੭
ਸੰਮਤ ੧੭੪੩ ਜੇਠ ਵਾਲੀ ੧੦ ਸੁਕਰਵਾਰ ਜੋਗ ਪੋਥੀ ਲਿਖਿ ਪਹੁੰਚੇ ।
- (੨੪) ੧੭੪੫ - ਨੰ ੮/੪੮੮੬, ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
੧੯ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਮਾਘਸੁਦੀ ੫ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਲਿਖਿਆ ਪੂਰਨ ਹੋਆ । ਲਿਖਾਰੀ ਪਾਖਰ ਮੱਲ ਚਲੋ ਵਾਸੀ ਖਾਰਾ ਚੰਡਲ, ਪੌੜਾ ਚੌਧਰੀ ਲੰਗਾਹ
ਕਾ ॥ ਵਾਹ ਗੁਰੂ ॥
- (੨੫) ੧੭੪੮ - ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਨੰ ੯/੧੩, ਪਤਰੇ ੫੦੦
ਸੰਮਤ ੧੭੪੮ ਮਿਤੀ ਹਾਤੋ ਪਹਲੇ ਪੋਥੀ ਲਿਖਿ ਪਹੁੰਚੇ ।
- (੨੬) ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - ਨੰ ੧੫/੧੫
ਸੰਮਤ ੧੭੫੧ ਵਰਖੇ ਫਗਣੇ ਵਾਲੀ ੧੩ ।
- (੨੭) ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਨੰ ੧੦/੨੦
ਸੰਮਤ ੧੭੫੩ ਮਿਤੀ ਕਾਤਿਕ ਸੁਦੀ ੧
- (੨੮) ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਨੰ ੧੨/੨੧
ਸੰਮਤ ੧੭੫੫ ਮਿਤੀ ਚੌਥ ਵਾਲੀ ਏਕਾਦਸੀ ਲਿਖਿ ਪਹੁੰਚੇ । ਪਤਰੇ ੪੯੯ (ਕਿਤੇ ਭਿਜਣ ਕਰਕੇ ਪਤਰੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ)
- (੨੯) ਹਰਦਾਸ ਵਾਲੀ - ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ । ਪਤਰੇ ੭੪੧, ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ ।
ਆਖਰੀ ਪਤਰੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਆ । ਲਿਖਿਆ ਹਰਿਦਾਸ ਲਿਖਾਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਿਆ,
ਭੁਲ ਜੁਕ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸੋਧਣਾ । ਗੁਲਾਮ ਪਤਿਤ ਅਘੁ ਪਤਿਤ ਮਹਾਂ ਪਤਿਤ, ਹਰਿਦਾਸ ਲਿਖਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ।
- (੩੦) ੧੭੪੮ - ਭਾਈ ਫਤਿਹ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਦਰਬਾਰੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ੧੭੪੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜੋ
ਕਿ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਪਈ ਹੈ ।
- (੩੧) ੧੭੪੯ - ਭਾਈ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੀ ਲਿਖੀ ੧੭੪੯ ਬਿ: ਦੀ ਬੀੜ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਪਈ ਹੈ । ਪਤਰੇ ੧੦੩੫ ਹਨ । ਅੰਤ ਤੇ ਨੋਟ ਹੈ:
ਲਿਖਤੀ ਗੁਲਾਮ ਖਾਨੇਜ਼ਾਦ ਸੰਗਤ ਕਾ ਕੀਟ ਜੰਤੂ ਉਤਮ ਚੰਦ ਸੁਨਿਆਰ ਕਾ ਬੇਟਾ ॥ ਰਾਮਰਾਇ ਸਿਖ ਫਕੀਰ ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਕਾ, ਭੁਲੇ ਚੁਕੇ ਬਖਸਣਾ
ਸੰਗਤੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਦਕਾ । ਪਤਰਾ ੧੦੨੭ ਤੇ ਬੜੀ ਕੀਮਤੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦਿਤੀ ਹੈ: ਏਹੁ ਗਿਰੀਬ ਫਤੇਹਦ ਕੇ ਗਿਰੀਬ ਕਾ ਨਕਲੁ, ਫਤੇਹਦ
ਕਾ ਗਿਰੀਬ ਪੁਰਕਰ ਕੇ ਗਿਰੀਬ ਕਾ ਨਕਲੁ। ਪਹੁਕਰ ਦਾ ਗਿਰੀਬ ਵਡੇ ਗਿਰੀਬ ਨਾਲ ਸੋਧਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਵੇਂ ਮਹਲ ਗੁਰਦਾਸ ਭਲੇ ਪਾਸਹੁ
ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਓਸੁ ਗਿਰੀਬ ਨਾਲਿ ਸੋਧੇ ਸੋ ਗਿਰੀਬ ਸੁਧ ਹੋਵੇ ਜੇ ਫੇਰਿ ਗਿਰੀਬ ਸੋਧਿਆ ਲੋੜੀਐ ਤਾਂ ਜਗਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਗਿਰੀਬ ਨਾਲਿ
ਸੁਧਿ ਕਰਿ ਲੈਇਓ। ਹੋਰਨਾਂ ਗਿਰੀਬਾਂ ਨਾਲਹੁ ਜਗਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਗਿਰੀਬ ਸੁਧ ਕੀਤਾ ਪੁਰਕਰ ਦਾ ਗਿਰੀਬ ਜਗਨੇ ਦੇ ਗਿਰੀਬ ਨਾਲਿ ਸੁਧ ਕੀਆ
ਹੈ । (ਭਾਈ ਰਾਮਰਾਇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸਮੇਂ ਵੀ ਰਿਹਾ)

ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕੁੱਝ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਦਿਹਾੜੇ

Some important dates in the month of May

ਮਈ ੧ : (ੳ) ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਜਰਨੈਲ) ਪਠਾਣਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਜਮਰੌਦ ਵਿੱਚ (੧੮੩੭ ਈ:) ਫਟੜ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ। ਨਲੂਆ ਦਾ ਜਨਮ (੧੭੮੧) ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਉਪੱਲ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਧਰਮ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਹਜ਼ਾਰਾ ਤੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦਾ ਗਵਰਨਰ (ਹਾਕਮ) ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸਰਹੱਦੀ ਪਠਾਣ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਲੂਆ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ।

May 1 : (a) Sardar Hari Singh Nalwa, the famous Commander of Maharaja Ranjit Singh was fatally wounded in the battle of Jamrud in 1837.

(ਅ) ੫੦੦ ਅਕਾਲੀ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੱਥਾ ਸਰਦਾਰ ਉਤੱਮ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ੧ ਮਈ ੧੯੨੪ ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ।

(b) The fifth Shahidi Jatha of five hundred valiant Akali Satyagrahies started its march from Amritsar to Jaito in 1924 A.D.

ਮਈ ੨ : ਸਕੰਦਰ - ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੈਕਟ ਸੰਨ ੧੯੪੦ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। Sikandar Baldev Singh pact in 1940.

ਮਈ ੩ : ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ ੧੭੧੮ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। **May 3 :** Birthday of Sardar Jassa Singh Ahluwalia, 1718a.d.

ਮਈ ੪ : ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ - ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਨ। ਆਪਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ੧੬੮੬ ਈ: ਨੂੰ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਅਣਖੀਲੇ ਜੰਗਜੂ ਤੇ ਸ਼ੁੱਦਰ ਜਵਾਨ ਸਨ। ੨੨ ਦਸੰਬਰ, ੧੭੦੪ ਈ: ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

May 4 : Birthday of Baba Ajit Singh ji, the eldest son of Guru Gobind Singh ji. Birth at Paonta Sahib in 1686 A.D.

ਮਈ ੫ : (ੳ) ਕੰਵਰ ਨੌ-ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਬਾਲਾ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਉੱਤੇ ਖਾਲਸਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਾਇਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸੁਮੇਰਗੜ੍ਹ ਰਖਿਆ (੧੮੩੪ ਈ:)

(ਅ) ਬਰਿਕਾਨ ਦਾ ਸਮਰਾਟ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ੧੭੩੯ ਈ: ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਲੁਟ ਕੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਦਲਾਂ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਹਲੇ ਕਰਕੇ ਲੁਟ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਈਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੇ ਛੁੜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ।

May 5: Kanwar Naunihal Singh and Sardar Hari Singh Nalwa conquered Peshawar and extended the territory of Khalsa Raj upto Jamrud in 1834 A.D.

The Sikhs fell upon the troops of Nadar Shah who, after the sack of Delhi, was returning to his country (Persia). He was relieved of a large amount of booty and thousands of Hindu women captives were freed and restored to their families in 1739 A.D.

ਮਈ ੬ : (ੳ) ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ - ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਤੇ ਉਚ ਪਾਏ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਨੇ, ਲਾਹੌਰ ਫੌਜ ਭੇਜ ਕੇ ਬੜੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ (੧੮੪੫ ਈ:)

(ਅ) ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦਾ ੧੮੩੪ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ।

May 6 : Assassination of Baba Bir Singh of Naurangabad, a saintly sikh, at the hands of the treacherous Raja Hira Singh.

ਮਈ ੧੦: (ੳ) ੫੦੦ ਸੂਰਬੀਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੱਥਾ ਸੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਕੋਕਰੀ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜੈਤੋ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ।

(ਅ) ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜਿੰਦਾਬਾਦ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਆਰੰਭ (੧੯੫੫)

(ੲ) ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਸਿਵਲ ਨਾ-ਫੁਰਮਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਪਠਾਣਾ ਤੇ ਕਿਸਾਖਾਨੀ ਬਜ਼ਾਰ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਿੱਚ ਐਂਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੋਹ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਪਠਾਣਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੦੦ ਅਕਾਲੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਨੂੰ ੧੦ ਮਈ ੧੯੩੦ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜੇਹਲਮ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੁਲ ਤੇ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਜੇਹਲਮ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

May 10 : (a) Sixth Shahidi Jatha of five hundred valiant Akali Satyagrahies started from Amritsar to Jaito in 1924 A.D.

(b) Panjabi Suba Zindabad Morcha launched (1955)

(c) Master Tara Singh heading a Jatha of 100 Akali Satayagrahies went to Peshawar in support of the non-co-operation movement launched by the Pathans.

ਮਈ ੧੧ : ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ (੧੯੧੯) ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਨੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਨਾਈ

May 11: Quincentenary birthday of Guru Amar Dass Sahib celebrated at Goindwal with devotion and gusto (1979)

ਮਈ ੧੨ : ਛਾਪੜ ਛੇੜੀ ਦੀ ਜੰਗ ਸੰਨ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣਿਆ ਸੀ, ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ।

May 12: Battle of Chhaper Chheri (1710) Wazir Khan, by whose order younger Sahibzadas Baba Zorawar Singh and Fateh Singh ji were bricked alive, was killed.

ਮਈ ੧੫: (ੳ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। (ਅ) ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ (੧੭੬੫)

May 15: (a) Parkash of Guru Angad Dev ji at Matte Ki Sarai (Muktsar)

(b) Conquest of Lahore by the Khalsa Forces (1765)

ਮਈ ੧੬: (ੳ) ਮਿਸਲ ਭੰਗੀਆਂ - ਬਾਕੀ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਿਸਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਛੱਜੂ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਪੰਜਵੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ੧੭੪੮ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਮਿਸਲ ਦੇ ਆਗੂਆਂ, ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭੁਮਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ੧੭੬੫ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ। ਐਬਾਲਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਕੁੱਝ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਇਸ ਮਿਸਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ।

(ਅ) ਮਹਾਰਾਨੀ ਜਿੰਦਾ ੧੮੪੨ ਵਿੱਚ ਬਨਾਰਸ ਨਜ਼ਰਬੰਦ।

May 16: Misl Bhangian, one of the twelve Sikh Misls, was organised by Sardar Chhaju Singh of Panjwar Distt. Amritsar in 1740 A.D.

(b) Maharani Jinda imprisoned in Fort of Benaras (1842)

ਮਈ ੧੯: ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ - ੧੯੧੯ ਈ: ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਉਪਰ ਲਗਾਈ ਪਾਬੰਦੀ ਵਿਰੁਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਪਿਛੇ, ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਐਂਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਤ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇ ਲਗੀ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਈ।

May 19: On this day in 1919, after long agitation by the Sikhs, in which hundreds went to jail, restrictions on the Kirpan were removed all over British India and Burma and in the armed forces.

ਮਈ ੨੦: ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਲਿਖਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ।

May 20: Bhai Kahan Singh began compiling Mahan-Kosh (1912)

ਮਈ ੨੨: ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ੧੯੬੪ ਨੂੰ ੧੧ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਹੰਤਾਂ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

May 22: Eleven Sikhs were massacred at Paonta Sahib (Himachal Pradesh) by the Mahants henchmen (1964)

ਮਈ ੨੩: ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਦਾਖਲੇ ਉੱਤੇ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਡ ਸਰਹਾਲੀ) ਨੇ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਜਪਾਨੀ ਕੰਪਨੀ ਤੋਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਹਾਜ਼ ਰਖਿਆ। ੨੩ ਮਈ ੧੯੧੯ ਨੂੰ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ ੧੬੫ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਵੈਨਕੂਵਰ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਇਥੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਰਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਲੰਮੇ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਰੁਖ਼ ਸਹਾਰਨ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਪਸ ਕਲਕੱਤੇ ਆ ਗਿਆ।

May 23: Guru Nanak Jahaz (Koma Gata Maru) reached Vancouver port (Canada) 1914.